

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ СПОРТУ

Тамара ІЩЕНКО (Дніпропетровськ, Україна)

У статті розглядаються проблеми перекладу фахових текстів спортивної тематики. Надається аналіз найскладніших аспектів перекладу та рекомендації перекладачам спортивних текстів.

Ключові слова: фахові тексти спорту, аспекти перекладу спортивних текстів
The article deals with sport LSP translation issues. There is the analysis of the most difficult translation aspects and some advice for the sport texts translators.

Key words: LSP translation issues, political correctness in sport and the means of its rendering.
Спорт наближує народи, об'єднує спортсменів, тренерів, вболівальників, організаторів змагань з різних країн. В зв'язку з цим виникає нагальна потреба в забезпеченні якісної комунікації між спортсменами, тренерами, журналістами, фанатами – представниками різних країн та різних культур. Такі завдання зазвичай ставляться перед перекладачами.

Очевидно, що перекладач спортивних текстів має розуміти особливості спортивного дискурсу як англійської так і української мов. На зміст спортивного дискурсу впливають всі фактори, що присутні в свідомості продуценту та реципієнту тексту, що важливі для породження та сприйняття мовлення, включаючи фонові та професійні знання учасників комунікації [7:102].

В двомовній комунікації з перекладом до таких факторів додаються як об'єктивні фактори, що пов'язані з подоланням мовного та лінгвоетичного бар'єру так і суб'єктивні фактори, що пов'язані з особистостними характеристиками перекладача [3:122]. Таким чином, в двомовній комунікації з перекладом виникає ще один споживач та відправник тексту, тобто перекладач, що примножує кількість факторів, які впливають на породження та сприйняття мовлення.

Вивчення національних дискурсів в зіставленні [6, 7] пропонує висновки про кількісні та якісні розбіжності в метафоричних картинах світу пари

національних мов, які аналізуються, що, звісно, створює значні труднощі перекладу, але то є не єдина група проблем, що має вирішувати перекладач [2]. Маємо зробити застереження, що ми розглядаємо роботу лише професійного перекладача та лише в умовах професійного перекладу, хоча переклад текстів, що відносяться до ядра або периферії спортивного дискурсу (від правил змагань до спортивного коментаря), може бути актуальним в усіх видах – в професійному, учбовому та побутовому перекладах. Так, перекладачі-волонтери, що приймали участь в обслуговуванні відбіркових матчів до Євро 2012, та перекладали для груп вболівальників безпосередньо на чемпіонаті Європи по футболу в червні 2012 року опинялися в ситуаціях, що вимагали від них якостей та вмінь, що потрібні фахівцям з міжкультурних комунікацій в широкому сенсі [10: 51-56], забезпечуючи різні типи та види перекладів. То були переклади в міліції, в лікарні, в ресторанах, готелях, в клубах, музеях, на екскурсіях, на вокзалах та в аеропортах. Комунікативна ситуація вимагала переважно усного перекладу, як послідовного так і синхронного в формі нашіптування та, можливо також перекладу з аркушу.

Щодо професійного перекладача, то він має справу з текстами спортивного дискурсу в таких випадках усного та письмового перекладів:

- переклад на міжнародних спортивних зібраннях (Генеральна асамблея міжнародного олімпійського комітету, Генеральна асамблея міжнародного паралімпійського комітету, тощо), на спортивних форумах (законодавчі органи спортивних федерацій), на різного роду зібраннях на Олімпійських та Паралімпійських іграх (нарада шефів місій, церемонія привітання команд, реєстрація команди, церемонія відкриття тощо), на засідання технічних комітетів по видам спорту та тренерських нарадах;
- переклад виступів та інтерв'ю спортивних функціонерів, офіційних осіб та спортсменів, що досягли видатних результатів та їхніх тренерів;
- неофіційний переклад в умовах кулуарного спілкування;
- реферативний та повний переклад іншомовних новин;
- переклад можливих слухань в антидопінговому агенстві та слухань в спортивних судових інстанціях, як-то Міжнародний спортивний

арбітражний суд як наживо так і в телефонному режимі, або режимі відеоконференції;

- переклад різного роду спортивної документації (правила та регламент змагань, законодавча та нормативна документація з видів спорту, протоколи засідань виконкомів спортивних федерацій, тощо) та листування;
- переклад ділових переговорів щодо постачання спортивного устаткування, обладнання та екіпірування або щодо умов контрактів зі спортсменами, тренерами, тощо.

Маємо звернути увагу, що незалежно від типу і форми перекладу, перекладач має розуміти, що, якщо для нього переклад – це, в першу чергу, процес, то для замовника переклад – це, в першу чергу, результат, тобто текст [9: 149-150]. Такий підхід має змусити перекладача більш уважно та вимогливо ставитися до результату перекладу, та, можливо, допоможе подолати вплив структур вихідної мови на структури мови перекладу задля ідеоматичності та природності тексту перекладу.

Пропонуємо ряд аспектів, які впливають на якість перекладу спортивних текстів з намаганням відповісти на деякі питання, що хвилюють перекладачів. Маємо пояснити, що наші спроби знайти вирішення перекладацьких проблем спортивних текстів виходять з п'ятнадцятирічного досвіду викладання перекладу на кафедрі англійської філології та перекладу за сумісництвом з десятирічним досвідом роботи менеджером-перекладачем штатної збірної команди Національного паролімпійського комітету України та не претендують на звання істини останньої інстанції.

Текстологічні аспекти

Характеристики текстів на вихідній мові та мові перекладу можуть мати та зазвичай мають відмінності на лексичному, граматичному, стилістичному та інших рівнях. Найбільш яскраво це видно на прикладах наукових (наявність вторинної експресивної функції в англійському науковому тексті та повна її відсутність в українському) та газетно-журнальних текстів (значна дріля прагматичної адаптації з урахуванням прагматики реципієнту тексту).

Офіційно-ділові тексти теж мають певні розбіжності, що слід враховувати перекладачу, як, наприклад, засоби вираження модальності в англійському та українському офіційно-діловому текстах, тобто, стилістичні та прагматичні характеристики кожного конкретного тексту, що перекладається в усній або письмовій формах. Синтаксичні розбіжності англійських та українських текстів теж потрібно враховувати при перекладі.

Звертаємо також увагу на надзвичайну важливість уніфікованої та чіткої термінології для фахової мови взагалі, та фахової мови спорту зокрема, що є значною перекладацькою проблемою спричиненою недостатністю галузевих перекладацьких словників. Тісна співпраця з галузевими фахівцями та лексикографічна робота, а також використання перекладачами в процесі перекладів САТ-програм (засобів автоматизації перекладу) зі створенням фонду пам'яті галузевих перекладів з часом, без значних фінансових витрат, на наш погляд, призведе до уніфікації галузевої, зокрема спортивної термінології. Таким чином, саме текстологічні аспекти перекладу вивчені найбільш глибоко, та детально описані в сучасному перекладознавстві, що дає нам можливість не зупинятися докладно на даному аспекті, а розглянути ті, що вивчені менш глибоко, або лише тільки починають привертати увагу дослідників.

Метафоричність та переклад.

В англійській мові завдяки її аналітичній структурі метафори створюються легше ніж в синтетичних мовах [4:263], до яких традиційно відносять українську мову, – отже, кількісно в англійській мові їх більше, ніж в українській. Такого висновку, на думку М.Ю. Бродського, емпірично доходить будь-який професійний перекладач, викладач перекладу, та, звісно таку думку поділяють лексикографи, що працюють над англійсько-українськими та українсько-англійськими словниками різних типів та галузей. Більш висока метафоричність англійських текстів проявляється також при співставленні та перекладі текстів спортивного дискурсу[2].

Вивчаючи результати порівняльних досліджень [7], можемо зробити висновок, що метафори в різних мовах не співпадають по фреймо-слововому складу, також очевидні випадки метафоричних лакун. Такі якісні та кількісні

розбіжності доволі частотне явище при перекладі англійських фахових текстів спорту, які виникають якщо в парі робочих мов метафори не співпадають якісно, тобто концептуально [2]. Для спортивного дискурсу вирішення питання метафоричності доволі важливе, оскільки багато науковців (Чудинов, Е.С.Белов, Дж.Андерхилл, Э.В.Будаев, А.А.Каслова, А.М.Стрельников, Н.Хоув, Дж.Лакофф та інші) стверджують, що спортивний дискурс є джерелом метафор для політичного, воєнного, економічного, масмедійного та інших видів дискурсу, оскільки спортивна метафора актуалізує в інших дискурсах прагматичні значення перемоги, боротьби, звитяги, тощо. Таким чином, помилки та неточності при перекладі метафоричних моделей фахової мови спорту «...можуть значно викривити комунікативну установку автора вихідного тексту» [2].

Пропонуємо кілька прикладів використання спортивних метафор та їхній переклад як в спортивному дискурсі так і в інших: *Sabres beaten to the punch, again Buffalo ties club record for winless start to season* [11]. // «Баффало Сейбрз» програли все, що тільки можна програти, ще один безпоросвітний сезон чекає на вболівальників великого хокею з Буффало (переклад наш). Маємо приклад метафоричної лакуни при перекладі спортивної метафори з боксу *beaten to the punch*, в спортивному тексті, але присвяченому іншому виду спорту. При перекладі мали вдатися до описового перекладу, але експресивність вдалося зберігти завдяки використанню розмовної фрази, що передає розпач від поразки: *програли все, що тільки можна програти*.

Яскравим прикладом апеляції к світу спорту може бути економічний дискурс з ідеєю суперництва та перемоги: *If Apple (NASDAQ: AAPL) wants to enter the TV market, it might want to do it sooner rather than later, as competitors seem poised to beat it to the punch* [12]. // *Якщо компанія Apple (NASDAQ код: AAPL) планує вихід на телевізійний ринок, то краще це зробити скоріше ніж пізніше, оскільки конкуренти зухвало заявляють про свою перемогу в фінальному довгоочікуваному бою* (переклад наш). Спортивна метафора *to beat it to the punch* була передана з частковим збереженням ситуації бою та підсилена за допомогою епітетів *зухвало, фінальному та довгоочікуваному*.

Масмедійний дискурс також не цурається спортивних метафор: *The WSJ Had A Cook Interview, Too, But Bloomberg Beat It To The Punch* [13]. // *Впливова американська газета Уолл Стріт Джорнал запросила виконавчого директора компанії Apple Тіма Кука на ексклюзивне інтерв'ю, але журналісти агентства Блумберг обійшли своїх колег на повороті* (переклад наш). Нам не вдалося зберігти образність вихідної метафори, але було знайдено аналог також зі сфери спорту, а саме з легкої атлетики: обійшли своїх колег на повороті.

Таким чином, метафорично перероблена спортивна лексика стає одним із засобів осмислення суспільно-політичних та економічних процесів, виразним засобом передачі фактів суспільного життя, політичного та економічного суперництва, та засобом впливу на читача, а шляхи вирішення окреслених проблем перекладу ми бачимо в дослідженнях на перетині дискурсів та в лексикографічній активності перекладачів-практиків, що вирішують дані проблеми кожен день.

Фонові знання та переклад спортивних текстів

Експлікація фонових знань потрібна для заповнення інформаційних прогалин про життєдіяльність мовного колективу тексту оригіналу, семантичних лакун, що мають отримувачі перекладу. Таким чином, переклад, як інструмент міжмовного та міжкультурного спілкування, забезпечує адаптацію культур для мов, що взаємодіють, шляхом передачі фонових знань [2]. При відтворюванні фонових знань використовуються різні перекладацькі способи, а саме, різні види експлікації. Під експлікацією розуміємо повне вираження компонентів ситуації, повне відбиття глибинної предикації. Згідно з результатами нашого дослідження, можемо стверджувати, що найбільшу кількість експліцитних елементів фонових знань було додано в публіцистичних текстах фахової мови спорту, оскільки аудиторія таких текстів надзвичайно широка, і орієнтуватися перекладач таких текстів має на «пересічного реципієнта», а не на фахівця в галузі спорту.

Відмінності у співвідношенні експліцитності та імпліцитності різних мов визначають зміну не лише окремих слів при перекладі, але й структур вищого рівня мови, окремих речень зокрема [1:145]. Так, наприклад, експлікація деколи

обумовлюється наявністю в оригіналі назв різноманітних географічних та спортивних реалій: *Loughborough-based Halsall, a predominantly freestyle specialist who will also swim the 50m backstroke event in Herning, is certainly enjoying the new regime* [14]. // *Фристайлер Френ Халсалл, який живе та тренується у Лоуборо, плануючи плисти нову для себе дистанцію 50м. на спині на змаганнях в датському місті Хернінг, схвально висловлюється про нову, більш жорстку політику тренера національної збірної з плавання Великої Британії* (переклад наш). Даний приклад пропонує нам три види експлікації, два з яких пов'язані з географічними назвами та іменами людей, а при перекладі словосполучення *the new regime* було використано експлікацією, яка пояснюється вербалізацією контекстуальної інформації, що обумовлює необхідність використання прийому смислової конкретизації *про нову, більш жорстку політику тренера національної збірної з плавання Великої Британії*.

Таким чином, приймаючи рішення про необхідність експлікації фонових знань в тій чи іншій формі перекладач має враховувати: доступність інформації та її взаємоспіввіднесеність для «пересічних рецепторів» різних культур; актуальність інформації, тобто діахронічний зріз культур, що взаємодіють; належність інформації до універсальних або специфічних знань різних категорій; а також асоціативні та конотативні зв'язки, що виникають при використанні певної фонові інформації [8:43].

Парадигма політкоректності та її відтворення при перекладі.

Постколоніальне західне суспільство, рух за права жінок та сексуальних меншин спричинили значні зміни в лексичному складі англійської мови. Колоніалізм, цей «первородний гріх Європи та Америки», нав'язав постколоніальному суспільству відчуття провини [5:78], та вплинув, відповідно, і на вибір лексики. Такі суспільні та мовні процеси не могли не знайти свою реалізацію також і в англійських фахових текстах спорту, що певним чином впливає на вибір перекладацьких відповідників.

В гендерних політкоректних евфемізмах набагато частіше спостерігаємо нейтралізацію за статевими ознаками шляхом уникання «сексистських» суфіксів - man - woman, -er та -ess: sportsman – sportswoman - athlete, swimmer - athlete. Щодо

відображення цих тенденцій в українському перекладі, то пропонуємо серед всіх синонімів ряду спортсмен – атлет - спортсвець, обирати спортсвець, що є більш милозвучним та є вмотивованим, хоча ненормативним, оскільки атлет звучить неприродно, а термін спортсмен є так як і атлет запозиченням але більш пізнього періоду і тому несе явну іншомовну мотивацію та, до того ж, гендерну дискримінацію незважаючи на те що пройшов етап морфологічної адаптації в українській мові. Пропонуємо внести термін спортсвець в словник спорту як нормативний та кращий термін серед всього синонімічного ряду.

Наступне питання, що виникає, коли перекладач стикається з проявами толерантності в мові, як передавати при перекладі політкоректні евфемізми-словосполучення? В англійській фаховій мові спорту в процесі інтеграції спорту інвалідів в олімпійський спорт таких словосполучень з'являється все більше: замість *deaf* спостерігаємо тенденцію використання *aurally inconvenienced*, замість *blind* – *visually impaired*, слово *invalid* категорично не вживається, замість нього використовується *physically disabled person*, замість *mentally ill* в паралімпійському спорті активно використовується *intellectually disabled*. Щодо перекладу таких евфемізмів, пропонуємо варіанти перекладу, які використовуються в Національному паралімпійському комітеті України:

- *aurally inconvenienced athlete* – спортсмен-інвалід з вадами слуху;
- *visually impaired athlete* – спортсмен-інвалід з вадами зору;
- *physically disabled athlete* - спортсмен-інвалід з ураженнями опорно-рухового апарату;
- *intellectually disabled athlete* - спортсмен-інвалід з вадами інтелекту.

Можно дискутувати щодо використання слова інвалід в таких українських термінах, але саме це слово пояснює сутність системи паралімпійського спорту та її відмінність від олімпійського спорту, хоча, на нашу думку, звучить дещо неполіткоректно.

Зрозуміло, що проблема передачі евфемізмів українською мовою ускладнюється тим, що лексикографія не встигає за толерантністю, а отже не всі евфемізми зареєстровані навіть тлумачними словниками, не кажучи вже про двомовні словники.

Підводячи підсумки спостереженням даної розвідки, можемо ще раз наголосити на нагальних потребах фахової мови спорту в словниках різних типів та тематики. Акцентуємо увагу перекладачів на потребах постійно працювати над фаховою термінологією та фоновими знаннями та закликаємо перекладачів-практиків брати участь в лексикографічній роботі, тобто ділитися з перекладацьким співтовариством та студентами-перекладачами своїми знахідками в роботі над перекладами фахових текстів, що, до речі, сьогодні можливо навіть не полишаючи свого робочого місця та потребує мінімального часу, якщо приймати участь в роботі «відкритих» лексикографічних джерел, таких як, www.multitran.ru та www.lingvo.ru. Автори таких ресурсів «відкритої лексикографії» пропонують інструментарій для створення словників в спеціальному форматі користувача, або приймають в свої словники після певної модерації запропоновані перекладачами варіанти перекладів. Дуже корисним, також, на наш погляд, буде робота з використанням засобів автоматизації перекладу (CAT) та створення єдиного банку пам'яті галузевих перекладів, що неминуче призведе до стандартизації та уніфікації галузевих терміносистем та терміносистеми спорту взагалі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский \ Е. В. Бреус - М.: Изд-во УРАО, 2000. 208 с.
2. Бродский М.Ю. Политический дискурс и перевод / М.Ю. Бродский - Екатеринбург - Режим доступа: https://www.academia.edu/1215613/_Rus_Political_Discourse_and_Translation_
3. Дейк Т. А. ван Язык. Познание. Коммуникация. - Б.: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. — 308 с.
4. Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков - Ленинград: Просвещение , 1976. 286 с.
5. Гачев Г.Д. Ментальности народов мира. / Г.Д. Гачев – М.: Алгоритм, Эксмо, 2008. - 544 с.

6. Чередниченко О.І. «Французький дискурс масмедійних метеопрогнозів у порівнянні з українським» / О.І. Чередниченко - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKnlu/fil/2009_1/11.pdf
7. Чудинов А.П. «Спортивная метафора в современном российском политическом дискурсе» / А.П. Чудинов. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000) - Екатеринбург, 2001. - 238 с.
8. Hirsh E.D. Jr. Cultural Literacy : What Every American Needs to Know. - Boston, 1987 - 251 p.
9. Pym A. Translation and Text Transfer. An Essay on the Principles of Intercultural Communication, Frankfurt, Berlin, Bern, New York, Paris, Vienna: Peter Lang, 1992 – 228 p.
10. Snell-Hornby M. The Turns of Translation Studies: New paradigms or shifting viewpoints? (Benjamins Translation Library) - John Benjamins Publishing Company, 2006 – 224 p.
11. Vogl J. Sabres beaten to the punch, again / John Vogl – Режим доступу: <http://www.buffalonews.com/sports/sabres-nhl/sabres-beaten-to-the-punch-again-20131014>
12. Mattera S. Is Apple Being Beaten to the Punch?/ Sam Mattera – Режим доступу: <http://www.forbes.com/sites/benzingainsights/2012/12/28/is-apple-being-beaten-to-the-punch/>
13. Carlson N. The WSJ Had A Cook Interview, Too, But Bloomberg Beat It To The Punch - Режим доступу: <http://www.businessinsider.com/the-wsj-had-a-cook-interview-too-but-bloomberg-beat-it-to-the-punch-2012-12>
14. Hope N. GB swimmers 'taken out of comfort zone' to improve medal success - Режим доступу: <http://www.bbc.com/sport/0/swimming/25335274>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тамара Іщенко – старший викладач кафедри англійської філології та перекладу Дніпропетровського університету ім. А.Нобеля.

Наукові інтереси: лінгвістичні моделі перекладу, проблеми перекладацької еквівалентності та адекватності, фахові мови, переклад фахових текстів.